

Voorstel voor Landschapsontwikkelingskader

Concept, 30 januari 2006
Carola Berkelaar & Onno Raymakers

Inleiding

“Voor het behoud en de ontwikkeling van kernkwaliteiten van de Venen, moeten alle ontwikkelingen getoetst worden op hun effect op het landschap. Dit moet op alle schaalniveau's ontwerpmatig gebeuren. “

Vanuit dit kader hebben DB en AB de Venen de volgende hoofdlijn voor de Herijking geformuleerd:

“Alle (ruimtelijke) ontwikkelingen worden getoetst aan de bijdrage aan de kwaliteiten van het Landschap. Cultuurhistorische waarden vormen een belangrijk onderdeel van de landschapskwaliteiten.

Het DB maakt samen met de overheden in de Venen een landschapsontwikkelingskader. Hierbij wordt aangesloten bij de kwaliteitszoning die wordt opgesteld voor het Groene Hart.”

Landschap biedt een integratiekader om naar ontwikkelingen te kijken. Het is de resultante van aardkunde (bodem, water) en landgebruik en omvat dus aardkundige, ecologische, cultuurhistorische, gebruiks- en belevingswaarden. Daarmee kan ook rekening gehouden worden met de ordening van het ruimtegebruik vanuit het watersysteem.

De aanbeveling uit de evaluatie was samen met de streek een helder landschapsontwikkelingskader op te stellen. Voor de uitwerking is aansluiting gezocht bij de ontwikkelingen in het kader van het Groene Hart. Hieronder wordt de eerste voorzet gegeven. Achtereenvolgens wordt een beknopte schets van beleidskaders, ontwikkelingsgeschiedenis en een voorstel voor kaderstellende regels gegeven. Samen met de gemeenten en andere betrokkenen in het gebied wil het DB dit uitwerken tot een breed gedragen kader.

Beleidskaders

De Venen vormt een belangrijk onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart (Nota Ruimte, 2004). De kernkwaliteiten zijn volgens de nota Ruimte:

- Grote mate van openheid
- Strokenverkaveling met hoog percentage water-land
- Veenweidekarakter
- Open veenplassen
- (besloten oeverwal met vele buitenplaatsen)

In de landschapvisie van Provincie Utrecht (2002) zijn deze nader omschreven:

- gaaf veenontginnings- en droogmakerijen-landschap met karakteristieke structuren en kavelpatronen;
- grote openheid met lange zichtlijnen;
- groene begrenzing van open gebieden;
- beleving van open water en waterrijke veenpolders;
- bijzondere lintbebouwing o.a. boerderijlinten op kleiruggen rond Kamerik.

- onderdelen van de Stelling van Amsterdam

Water, natuur en vooral ook weilanden (en dus grondgebonden veehouderij) zijn de dragers van het landschap. Ontwikkelingen in het gebied moeten bijdragen aan het behoud en waarnodig de versterking van deze kwaliteiten. Vanwege de grote openheid is het gebied gevoelig voor nieuwe toevoegingen (Landschapsvisie PU, 2002).

De Ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie (Streekplan provincie Utrecht 2005-2015), heeft als doelen:

- het behouden en versterken van de identiteit van de verschillende landschapstypen;
- het vernieuwen van het landschap, met herkenning van het verleden.

Het komt er op aan nieuwe ontwikkelingen zo te sturen en te begeleiden dat ze de identiteit en de belevingswaarde van het landschap in de provincie als geheel en van de afzonderlijke landschapstypen zo veel mogelijk versterken. Daarnaast is het van groot belang bij nieuwe ontwikkelingen nieuwe kwaliteit aan het landschap toe voegen. Eerdere fasen van de ontwikkeling moeten herkenbaar blijven, door ze te behouden of, nog beter, door ze op een nieuwe manier te gebruiken. Handelen naar het heden en anticiperen op de toekomst, met respect voor het verleden, is de grondslag van ons beleid. Daarvoor bestaat geen blauwdruk. Het beleid is afhankelijk van de nieuwe ontwikkeling en de kwaliteiten en potenties van het landschap ter plekke. Belangrijk is het versterken van de grote eenheden van samenhang en structuren in het landschap door het vergroten van het onderlinge contrast. Essentieel hierbij is het behouden van zichtlijnen dwars op deze eenheden en het voorkomen van het dichtsmieren van de randen en gradiënten.

Voor het landschap gelden in de Venen twee koersen:

- voortbouwen op kwaliteit
- groen en blauw

De koers voortbouwen op kwaliteit: Ontwikkelingen zijn mogelijk, maar ze moeten zich wel goed voegen naar de maat, schaal en functies van het huidige landschap. Deze koers hanteren we in de cultuurhistorisch zeer waardevolle grote middeleeuwse ontginningen van de veen en klei-op-veengebieden.

In delen van de Venen, met name in de droogmakerijen van de Ronde Venen, ligt het hoofddaccent op het aangaan van nieuwe allianties tussen groen en blauw. Deze strategie hanteren we in gebieden waar -op termijn- functies van het landelijk gebied gaan veranderen of verschuiven. Natuurontwikkeling en wellicht op termijn waterberging zijn de belangrijkste instrumenten waarmee het landschap kan worden vernieuwd.

Toevoegen uitwerking kwaliteitszoning in Ontwikkelingsprogramma Groene Hart: Landschappelijke zoning, inrichtingsprincipes, ontwikkelingsperspectieven voor verschillende onderdelen.

Probleem: het gebied de Venen is een belangrijke groene kamer in het Nationaal Landschap Groene Hart. Naast de archeologische waarden en historische bebouwing, hangen veel van de cultuurhistorische waarden in de Venen samen met de ontginning van het landschap. Grootschalige ontginningen, turfwinning en droogmakerijen hebben het Utrecht-Hollands veengebied tot een staalkaart van historische landinrichting gemaakt. Voorbeelden zijn de resten van de stervormige ontginning in de Ronde Venen, 12de-eeuwse cope-ontginningen met boerderijlinten in een uniek aaneengesloten poldercomplex rond Kockengen, de verschoven bebouwingslinten van Kamerik en de waaiervormige verkaveling van Zegveld. Op de grens met Noord Holland ligt de Stelling van Amsterdam (Werelderfgoed/ Nationaal Landschap) en in het gebied liggen delen van de Oude Hollandse Waterlinie.

Ontwikkelingen in het landgebruik dreigen zonder sturing afbreuk te doen aan de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. Daarnaast kunnen ook ontwikkelingskansen onbenut blijven door onnodig restrictief beleid

Het DB komt op grond hiervan tot de conclusie:

”Alle (ruimtelijke) ontwikkelingen worden getoetst aan de bijdrage aan de kwaliteiten van het Landschap. Cultuurhistorische waarden vormen een belangrijk onderdeel van de landschapskwaliteiten.”

Daarom maak het DB in 2006 samen met de overheden in de Venen een landschapsontwikkelingskader. Hierbij wordt aangesloten bij de kwaliteitszonerings die wordt opgesteld voor het Groene Hart.

Landschapsgeschiedenis

De Venen heeft extreem verschillende gezichten. Streng verkavelde droogmakerijen, uitgestrekte plassen met ruige natte natuur en oude veenweidegebieden wisselen elkaar af. Je zou het een verborgen schat kunnen noemen, want je komt er niet vanzelf. De A2, A12 en het spoor naar Amsterdam gunnen ons een blik vanaf de zijkant.

Ooit lag hier een enorm, kussenvormig veengebied doorsneden door kleine stroompjes. De ontginning is in sommige delen vanuit rechte dijken gebeurd. Zo zijn west van Breukelen 5 oude ontginningslijnen te zien met dorpen als Kortrijk, Portengen en Kockengen.

Rond Mijdrecht hebben de riviertjes als uitvalsbasis gefunctioneerd en is een unieke, cirkelvormige verkaveling tot stand gekomen. Maar de akkerbouw en veeteelt werd al snel na de ontginning moeilijk; dit gebied is in enkele eeuwen wel 5 meter gezakt! De ontwatering is dan ook een permanente zorg geweest; er werden weteringen gegraven en molengangen gebouwd.

Het dalende land maakte akkerbouw onmogelijk; maar er was wel een andere schat: turf! De brede sloten bij bijvoorbeeld Wilnis laten zien dat boeren kleinschalig turf wonnen. Het slappe land was niet veilig voor de wind, zodat soms hele plassen ontstonden zoals bij Vinkeveen. De Ronde Venen zelf werden veel systematischer ontveend, geleid vanuit Amsterdam. Dat gebeurde al onder de verplichting, daarna de polder droog te malen zodat er geen gevaarlijke waterplas zou ontstaan. De perfecte noordzuidverkaveling van Polder Groot Mijdrecht laat het landschap zien dat hier bij hoort. In dit geval heeft het landschap dus in enkele eeuwen 3 (her)ontginningen meegemaakt! De geschiedenis van deze ontginningsstappen en alle bijbehorende waterwerken maakt dit tot een gebied met veel verrassende plekken – zoals het unieke boerderijenlint in Kamerik en het dorp Kockengen krap gelegen tussen de watertjes Heycop en gegraven Bijleveld. Soms raken verschillende ontginningsstappen aan elkaar. Dat levert contrastrijke ontmoetingen, zoals het totaal verschillende linker- en rechteruitzicht van de Botsholse Dijk.

Van oudsher is de Ronde Venen bij uitstek een agrarisch gebied. Maar makkelijk hadden de boeren het niet. Daarom was het een zegen dat de Vinkeveense plassen (in de vijftiger jaren ook nog eens ontzand) aantrekkelijk bleken voor recreatie. De gevolgen daarvan zijn in het landschap goed herkenbaar in de enorme groei van recreatievoorzieningen. Maar het heeft zeker ook het imago van het gebied veranderd. Mogelijk zal dat imago nog veel verder veranderen met de plannen voor nieuwe natuur en waterberging in de Ronde Venen.

Aanvullen met info over Nieuwkoopse plassen, ZH veenweidegebied en droogmakerij Nieuwkoop (incl. Noordse Buurt)

Landschapskwaliteiten

Het landschap wordt gekenmerkt door gebieden uit verschillende fasen van de ontstaansgeschiedenis: de veengronden met de veenstromen, de plassen ontstaan na vervening en de droogmakerijen.

Al deze gebieden zijn sterk beïnvloed door de mens, waardoor elke fase een eigen structuur heeft gekregen. Deze structuur is belangrijk om te blijven onderscheiden.

De gebieden die zijn aangegeven moeten hun eigenheid en eenheid houden ten opzichte van elkaar. De hoofdstructuur is weergegeven in de basiskaart.

Met alleen de hoofdstructuur aan te geven is de eigenheid onvoldoende te duiden en zijn er per deelgebieden de structuren weergegeven die de identiteit van het gebied bepalen.

Ontwikkelingskader

Het kader bestaat uit een overzichtskaart en deelgebiedskaarten

In samenspraak met gemeenten regels voor ontwikkelingen nader invullen; bv. algemeen

- *groene en recreatieve ontwikkelingen moeten passen in het ontginningspatroon en aansluiten bij lijnen in het landschap;*
- *de openheid van grote ruimten blijft geborgd.*
- *Bebouwing in het landelijk gebied wordt alleen toegevoegd binnen de ontginningslinten en gekoppeld aan de voorwaarden dat deze bijdraagt aan ruimtelijke kwaliteit en aan het beheer van de omgeving.*
Ecologische corridors worden gevrijwaard van intensieve ontwikkelingen.
- *Ontwikkelingen waarbij cultuurhistorische waarden in het geding zijn, worden aan het provinciale beleid zoals onder andere verwoord in het streekplan en de cultuurhistorische atlas getoetst. In de bestemmingsplannen wordt de uiteindelijke belangenafweging gemaakt.*
- *Het DB zal ontwikkelingsplanologische experimenten, die bijdragen aan duurzame inrichting en beheer, stimuleren.*
- *Voor grootschalige transformatie-opgaven kan een gefundeerde afwijking van bovenstaande richtlijnen geboden zijn.*

Per deelgebied moet nader ingezoomd worden op de kwaliteiten en zullen uitwerkingsregels nader bepaald worden.